

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2018.01.01>

Jakub KRAWCZYK

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Funkcje i zadania kapelanów i sekretarzy biskupów diecezjalnych (na przykładzie archidiecezji częstochowskiej)

Streszczenie

Niniejszy artykuł, na przykładzie archidiecezji częstochowskiej, omawia status prawny oraz zadania kapelana i sekretarza biskupa diecezjalnego. Jego celem jest ukazanie funkcji jednego z najbliższych współpracowników biskupa na przestrzeni historii administracji kościelnej. Stąd ukazano genezę kapelana wywiedzioną od średniowiecza, by w dalszej części przejść do przeglądu regulacji odnoszących się do kapelana w kościelnym prawie powszechnym i partykularnym. Następnie przeanalizowano status prawny i zadania sekretarza biskupiego.

Słowa kluczowe: biskup, ceremoniarz, archidiecezja częstochowska, kapelan, prawo kanoniczne, sekretarz.

Wstęp

Instytucja kapelana biskupiego, podobnie jak jego sekretarza, należy do najstarszych stanowisk obecnych w administracji Kościoła Katolickiego. Jednak zmiany ustrojowe i cywilizacyjne, jakie dokonują się w życiu społeczeństw rzutują na zwyczaj i regulacje kanoniczne odnoszące się do tych funkcji. Jest to widoczne zarówno w Kościele powszechnym, jak też partykularnym. Problematyce tej nie poświęcono dotąd w literaturze przedmiotu osobnego opracowania, a niewielkie wzmianki na ten temat można odnaleźć jedynie przy omawianiu innej problematyki. Dlatego celem artykułu jest przedstawienie genezy i ewolucji tej funkcji w administracji kościelnej na przykładzie diecezji i jej sukcesorki – archidiecezji częstochowskiej.

1. Geneza funkcji kapelana i sekretarza biskupa

Genezy urzędu kapelana biskupiego można dopatrywać się w wiekach średnich. Początkowo funkcja ta miała związek z dworem czy też pałacem monarchy bądź innego możnowładcy. Stali kapelani przebywali już na dworze władców karolińskich, posługując w czynnościach liturgicznych w kaplicy pałacowej¹. Jako że byli osobistymi podwładnymi monarchów, często towarzyszyli im podczas różnego rodzaju wypraw, pełniąc także czasem funkcje ich przybocznych sekretarzy. W późniejszym okresie, niektórzy europejscy możni, wzorując się na władcach, budowali w swoich posiadłościach kaplice, w których osadzali kapelana, dając mu utrzymanie w zamian za sprawowane dla domowników funkcje duchowne. W kaplicy przechowywano księgi i dokumenty, nie tylko liturgiczne, którymi zajmowali się kapelani. Stąd kaplica, niezależnie od powołania, stanowiła zaczątek kancelarii².

Także biskupi od czasów średniowiecznych sami zaczęli stawać się panami feudalnymi, i – co było procesem naturalnym oraz częstym dla tej epoki – tworzyli też swoje przyboczne dwory. Było to związane z pełnieniem jednocześnie funkcji państwowych i działalności dyplomatycznej przy danym władcy. W swoich pałacach posiadali kaplice, w których odprowadzali codziennie msze świętą w wypadku, gdy nie czynili tego w katedrze. Za opiekę nad ową kaplicą odpowiedzialny był zazwyczaj jeden z kapłanów z bliskiego otoczenia biskupa, zwany przez to kapelanem. Jego obowiązkiem było asystowanie biskupowi podczas pełnienia czynności liturgicznych. Gdy biskup, na skutek choroby bądź innych przeszkód, nie był w stanie odprawić mszy świętej, kapelan czynił to w jego zastępstwie. Zdarzało się, iż na dworze biskupim bywało kilku kapelanów. Wówczas jeden z nich był przełożonym tego gremium i nosił tytuł archikapelana³.

Biskupi, obok spełniania w diecezji czynności pontyfikalnych oraz nauczania, sprawowali władzę ustawodawczą, administracyjną i sądowniczą – w tym karną. Byli ponadto właścicielami ziemskimi, przez co należały do nich liczne majątki ziemskie. Wymagało to odpowiedniego zarządzania nimi. To z kolei powodowało podział na urzędy nadworne, czyli w kurii biskupiej, oraz zadwor-

¹ Sama etymologia terminu *kapelan* wywodzi się z nazwy płaszcza, tj. *cappa* Marcina z Tours, który stale przechowywany był w królewskiej kaplicy na dworze francuskim.

² S. Nawrocki, *Rozwój form kancelaryjnych na ziemiach polskich od Średniowiecza do końca XX wieku*, Poznań 1988, s. 15–16.

³ *Encyklopedia Kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego*, t. 9, red. M. Nowodworski, Warszawa – Płock 1873–1911, s. 509–510; *Podręczna encyklopedia kościelna*, t. 8, red. Z. Chelmiński, Warszawa 1904–1913, s. 303; *Encyklopedia katolicka*, t. 8, red. F. Gryglewicz, J. Walkusz, Lublin 1976–2014, s. 650–651; J. Umiński, W. Urban, *Historia Kościoła*, t. 1, Opole 1959, s. 230, 328; H.E. Wyczawski, *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 2013, s. 326–331.

ne – pozakurialne. Do urzędów zadwornych należały m.in. administracja (*patrimonium*) i sądownictwo diecezji, którego podstawą było *privilegium fori*⁴.

Biskupi na swoich dworach – w celach prywatnych – tworzyli własne kancelarie, osobne od instytucji zajmujących się sprawami diecezji. Kancelaria (*curia*), która przemieszczała się wraz z biskupem podczas jego podróży, była ruchoma (*cancellaria ambulans*). W niej także zajęcia znajdowali kapelani będący zarazem przybocznymi sekretarzami, reprezentantami biskupa na soborach czy też posłami w innych osobistych sprawach eksceleńcji. Archikapelani sprawowali często urząd kanclerza biskupiego. W osobistej kancelarii biskupiej załatwiano tak zwane sprawy nadworne, do których można zaliczyć: urzędową i prywatną korespondencję, pisma związane z politycznymi funkcjami biskupa czy też wydawanie aktów dotyczących administracji gospodarczej czy skarbowej dóbr biskupich. Było to zatem spektrum od spraw prywatnych o charakterze towarzyskim, jak na przykład listy do przyjaciół, przez sprawy dotyczące osobistego majątku biskupa, a kończąc na sprawach wagi państwowej czy międzynarodowej. I w tych wszystkich sprawach biskup potrzebował pomocy osoby bądź osób zaufanych. Do takich najczęściej należał kapelan pełniący zarazem funkcję sekretarza. Zjawisko to dotyczyło również zakonnych opatów, jak i samego papieża. Nawet przez pewien czas powszechnym zwyczajem było mianowanie kapelanów przy kapitułach katedralnych czy kolegiackich, początkowo w celu odprawiania w zastępstwie kanoników *oficium* w chórze, później do pomocy w innych czynnościach kolegium kapituły⁵. W historii administracji kościelnej funkcje kapelana i sekretarza biskupa były zatem ściśle ze sobą związane i zazwyczaj wykonywane przez tę samą osobę.

2. Pojęcie i pozycja kanoniczna kapelana biskupiego

Współcześnie za kapelana uważa się osobę duchowną kościołów chrześcijańskich będącą oddelegowaną do pełnienia funkcji liturgicznych i duszpasterskich dla określonej grupy wiernych i niepodlegającej jurysdykcji parafialnej. W Kościele Rzymskokatolickim może on pracować w żeńskich instytutach zakonnych jak i w prowadzonych przez nie placówkach, oraz przy świeckich organizacjach państwowych i niepaństwowych. I tak, z szeregu kapelanów można wymienić między innymi kapelanów: wojskowych, policyjnych, harcerskich, szpitalnych, więziennych, migrantów, a także kapelanów biskupich. Ci ostatni są w swej funkcji o tyle wyjątkowi, iż sprawują powierzone obowiązki wobec jednej osoby, a nie jak w innych przypadkach wobec grup lub całych środowisk⁶.

⁴ S. Nawrocki, op. cit., s. 52–53.

⁵ M. Nowodworski, op. cit., s. 509–510; Z. Chelmiński, op. cit., s. 303; F. Gryglewicz, J. Walkusz, op. cit., s. 650–651; J. Umiński, W. Urban, op. cit., s. 230, 328; H.E. Wyczawski, op. cit., s. 326–331.

⁶ Z. Chelmiński, op. cit., s. 303; F. Bączkowicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1957, s. 476–477; F. Gryglewicz, J. Walkusz, op. cit., s. 650–653.

Jak już wyżej wspomniano, w przeszłości kapelan biskupi pełnił głównie trzy role u boku biskupa. Była to funkcja posługi liturgicznej dla domu biskupiego i jego pracowników, asystowania biskupowi podczas wszelakich nabożeństw i uroczystości i dbanie o ich przebieg oraz funkcja sekretarza prowadzącego osobistą kancelarię biskupa. Prawa i obowiązki przywiązane do tej posady szczegółowo regulowały bieżące polecenia biskupa oraz kompetencje ogólnie wyrażone w piśmie nominacyjnym. Zbiorem prawa kościelnego, który zdefiniował instytucję kapelanów był Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku (dalej: CICB)⁷. Wyraźnie nie wymieniono w nim jednak kapelanów biskupich. CICB regulował jedynie kwestie dotyczące kapelanów-sповідників w domach zakonnych żeńskich czy dla zakonników laików, kapelanów bractw i stowarzyszeń kościelnych, a także kapelanów wojskowych⁸. Co do reszty kapelanów (w tym także biskupich⁹) posługiwano się niepisany zwyczajem i postanowieniami partykularnych rządców Kościoła. Taki stan prawny odnosił się do większości biskupów i ich kapelanów, m.in. w diecezji częstochowskiej.

W latach 1962–1965 obradował Sobór Watykański II. Także w jego postanowieniach próżno szukać wzmianki o kapelanach. Jednakże podkreślał on mocno rolę tych kapłanów, którym powierzono, jako współpracownikom biskupim, szczególne obowiązki. Stanowił on, iż

blizszymi współpracownikami biskupa są kapłani, którym on powierza obowiązki duszpasterskie lub też dzieła apostołatu o charakterze ponadparafialnym czy to odnośnie do wydzielonego terytorium diecezjalnego, czy specjalnych grup wiernych, bądź też specyficznego rodzaju działalności. Bezcenną współpracę wnoszą również ci kapłani, którym biskup zleca różne zadania apostołatu, czy to w szkołach, czy w innych instytucjach lub stowarzyszeniach¹⁰.

Można zatem wnioskować, że w ramach „specyficznego rodzaju działalności” plasuje się instytucja kapłana pełniącego historyczne role kapelana i sekretarza biskupa, jako jednego z najściślejszych jego współpracowników.

Obecnie obowiązujący Kodeks prawa kanonicznego z 1984 roku (dalej: KPK), podobnie jak CICB, definiuje kapłana, jako kapłana, któremu powierzono przynajmniej w części stałą troskę pasterską nad jakąś konkretną wspólnotą bądź specjalną grupą wiernych, którą ma wykonywać w zgodzie z przepisami prawa powszechnego lub partykularnego¹¹. Prawo do mianowania kapela-

⁷ Can. 479 par. 1.

⁸ CICB, kan. 451, 479, 518–529, 698.

⁹ Co ciekawe, mimo iż nie byli ujęci w CICB polski komentarz do tego kodeksu wspomina o istnieniu takiej nominacji w praktyce administracyjnej Kościoła, por. F. Bączkiewicz, op. cit., s. 477.

¹⁰ *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1968, s. 246; S. Kossowski, *Kapłani współpracownicy biskupa w świetle soborowych uchwał*, „Prawo Kanoniczne” 1971, 14/1–2, s. 76–81.

¹¹ Kan. 564.

na zastrzeżono dla osoby biskupa diecezjalnego (kan. 565). Biskup, posiadając władzę zwyczajną, własną i bezpośrednią w swej diecezji, ma pełną swobodę obsadzania stanowisk w instytucjach kościoła partykularnego¹². Zgodnie z kan. 566 par. 1 kapelan ma władzę udzielania sakramentów i głoszenia słowa Bożego powierzonym sobie wiernym. W kan. 567 prawodawca kodeksowy odnosi się przede wszystkim do kapelanów szpitalnych, więziennych, morskiej podróży, wojskowych. W przypadku kapelanów instytucji zakonnych zaznacza m.in., iż mianowanie konkretnego kapelana powinno odbyć się po konsultacjach i za zgodą przełożonego wspólnoty. Kapelan ten powinien służyć funkcjami liturgicznymi, lecz nie wolno mu mieszać się do wewnętrznych spraw instytucji. Kodeks w kan. 571 wzywa też kapelanów, by w wykonywaniu swych pasterskich zadań utrzymywali należyty kontakt z proboszczem parafii, na której terytorium pełnią swą posługę. Te zapisy jednakże w stosunku do kapelana biskupiego, ze względu na specyfikę jego pracy, raczej nie mają większego znaczenia. Ostatecznie bowiem KPK pozostawiał biskupowi swobodę przy określaniu obowiązków kapelana.

Potwierdza to także pierwszy i drugi synod diecezji częstochowskiej. Można tam odnaleźć ogólne przepisy dotyczące kapłanów i ich życia w diecezji, organizacji kurii biskupiej czy sposobu załatwiania spraw w kurii, bądź osobiście u biskupa. W zebranych i wydanych drukiem posynodalnych statutach instytucja kapelana biskupiego jest jedynie wspomniana w pierwszym ze zbiorów partykularnego prawa diecezjalnego, jako odpowiadającego za porządek i liturgię podczas wizytacji biskupiej¹³. Wynika z tego zatem brak kanonicznych regulacji na poziomie powszechnym czy partykularnym odnoszących się do kapelana biskupiego. Pomimo tego od lat 50. przy każdym biskupie częstochowskim funkcjonował formalnie mianowany kapelan. Jego status i obowiązki były określane przez ordynariusza nie tyle nawet w dekretach nominacyjnych, a w sposób słowny/osobisty. Jest to zgodne z hierarchicznym ustrojem Kościoła, a ze strony biskupa diecezjalnego jawi się jako jedna z form sprawowania władzy.

Co do wymogów formalnych wynikających z prawa kanonicznego należy zauważyć, że od kandydata na kapelana wymagano posiadania święceń kapłańskich. Tylko wtedy bowiem mógł on wypełniać powierzone sobie obowiązki liturgiczne. Tym bardziej że obecny prawodawca kościelny sytuuje instytucję kapelana i rektora w jednym rozdziale KPK – „Rektorzy i kapelani”. Praktyka Kościoła częstochowskiego pokazuje także, że na to stanowisko był desygnowany zazwyczaj młody ksiądz u początku swej kariery duszpasterskiej, jednakże nie początkujący neoprezbiter, wykazujący się zapewne odpowiednimi predyspozycjami organizacyjnymi jak i pasujący charakterologicznie do przewidzianych u boku biskupa funkcji. Co niezmiernie ważne, kandydat na kapelana

¹² KPK z 1984 roku, kan. 381, 391, 470.

¹³ *Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej*, red. S. Zimorowicz, Częstochowa 1958, s. 240.

biskupiego musiał zyskać głębokie zaufanie ordynariusza, jak i z pewnością jego sympatię. Nominacja kapelana następowała w formie dekretu. Szczegółowy zakres obowiązków był, jak już wyżej wspomniano, ustalany zazwyczaj poza formą pisemną.

Odwwołanie z funkcji następowało zgodnie z prawem kanonicznym (can. 486 CICB i kan. 563 KPK) poprzez suwerenną decyzję biskupa na skutek jego woli, prośby pełniącego funkcję bądź z powodu awansu i powierzenia innych obowiązków lub urzędów obecnemu kapelanowi¹⁴. Naturalnie, też z chwilą śmierci biskupa automatycznie wygasła też funkcja jego kapelana.

W czasach współczesnych, podobnie jak w historii, kapelan występuje w kilku rolach. Przede wszystkim jako kapłan w czynnościach duchowych oraz jako asystent biskupa podczas czynności liturgicznych. Nierzadko zamiast kapelana podczas uroczystych celebr pontyfikalnych w katedrze biskupowi towarzyszył osobno mianowany ceremoniarz. Tak było np. w diecezji częstochowskiej za bp. Zdzisława Golińskiego¹⁵ i abp. Stanisława Nowaka, i tak jest obecnie. Posługa duchowa kapelana polegała głównie na odprowadzaniu mszy świętej w kaplicy domu biskupiego dla jego pracowników, ewentualnie także sprawowaniu innych nabożeństw oraz na asystowaniu biskupowi podczas celebr. Należy pamiętać, że dopóki nie weszły w życie postanowienia posoborowe *Vaticanum Secundum*, w Kościele Powszechnym, jak i częstochowskim, obowiązywała liturgia mszy świętej w rycie rzymskim (trydenckim), co wiązało się z szeregiem czynności jakże innych i bardziej skomplikowanych względem współczesnej mszy św.¹⁶ Kapelan musiał jednak czuwać przede wszystkim nad porządkiem czynności liturgicznych z użyciem pontyfikałów oraz udziałem asysty, gdy nie było odpowiedzialnego za to ceremoniarza.

3. Kapelan biskupa jako sekretarz¹⁷

Samo pojęcie sekretarza wiąże się ogólnie z osobą prowadzącą sekretariat, która wykonuje czynności organizacyjno-techniczne. Sekretariat jest bowiem jednostką organizacyjną powołaną do obsługi osoby pełniącej funkcje kierow-

¹⁴ Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, *Dekret nominacyjny na kapelana ks. J. Wątroby, Dekret nominacyjny na kapelana ks. A. Przybylskiego*.

¹⁵ *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1958*, Częstochowa 1958, s. 11.

¹⁶ Choćby podczas bierzmowania porządek tejsze uroczystości często zależał ostatecznie od ceremoniarza biskupiego. Również podczas wizytacji parafialnej kapelan biskupa mógł go wyręczyć podczas udzielenia błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem w puszcze. *Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej*, red. S. Zimorowicz, Częstochowa 1958, s. 242.

¹⁷ O organizacji i działalności kancelarii kurialnej zob.: J. Dyduch, *Kancelaria kurii diecezjalnej*, [w:] *Struktura i zadania kurii diecezjalnej*, red. J. Krukowski, K. Warchałowski, Warszawa 2003, s. 93–101.

nicze. Do jego zadań należy wykonywanie bieżących poleceń i wykonywanie czynności techniczno-manipulacyjnych zleconych przez kierującego¹⁸.

CICB nie wymienia stanowiska sekretarza. Z kolei KPK w kan. 482 zaznacza, że kanclerz i wicekanclerz kurii są zarazem jej sekretarzami, nie mówiąc nic o sekretarzu biskupim. Można zatem z tego wnioskować, że sekretarz nie został umocowany w prawie kanonicznym, jako urząd o określonych kompetencjach, lecz ustawodawca dopuszcza istnienie tego stanowiska i czynności z nim związanych w powszechnym rozumieniu czynności sekretaryjnych.

Prawidłowością w wielu diecezjach, m.in. w diecezji częstochowskiej było, że każdy kapelan biskupi był jednocześnie jego osobistym sekretarzem. Do niego należała więc obsługa administracyjno-techniczna biskupa. Wedle postanowień Pierwszego Synodu Diecezji Częstochowskiej zalecano, iż w sprawach osobistych do ordynariusza należy z pominięciem kurii adresować pisma na jego nazwisko¹⁹. Ktoś zatem musiał obsługiwać choćby nadchodzącą korespondencję i dokonywać jej ekspedycji. Jak już wyżej wspomniano kapelan-sekretarz prowadził kancelarię osobistą biskupa. Z ramienia tej funkcji był on swoistym asystentem biskupa do spraw biurowych na miejscu, jak i w niektórych obowiązkach biskupich w terenie. Przykładem takiej działalności może być prowadzenie biskupiego terminarza. Wiele spraw chciano załatwić bezpośrednio u ordynariusza i właśnie za ich przebieg i finalizację odpowiadał sekretarz. Za pomocą terminarza w formie kalendarza zeszytowego prowadził rejestr umówionych spotkań i spraw. Sprawy i prośby o audiencję wpływały do sekretarza drogą telefoniczną, listowną bądź bezpośrednio. Następnie przedstawiał on je biskupowi do akceptacji, a po uzyskaniu jej ustalał ze stroną wnioskującą konkretny termin spotkania, rejestrując sprawę, datę i godzinę w terminarzu. Między innymi w ten sposób organizował on rozkład zajęć biskupa na każdy dzień. Dbanie o odpowiedni przepływ korespondencji i różnego rodzaju dokumentacji domu biskupiego także było częścią obowiązków kapelana-sekretarza w domu biskupim. Doliczyć do tego można sporządzanie notatek z licznych czynności i spotkań, opracowywanie tekstów kazań, odezów czy listów pasterskich biskupa. Ponadto należało do niego przyjmowanie gości oraz pośredniczenie między biskupem, a komórkami organizacyjnymi kurii diecezjalnej. Miał też wspomagać biskupa w kreowaniu i podtrzymywaniu dobrych relacji z duchowieństwem diecezjalnym, łagodząc ewentualne sytuacje konfliktowe.

Ważnym obowiązkiem sekretarza było sprawowanie troski o dom biskupi, w sensie budowania jego wizerunku. Przejawiało się to w dbałości o estetyczny wygląd i sakralny wystrój pomieszczeń, a ponadto wykonywaniu niezbędnych remontów czy zakupu sprzętów²⁰.

¹⁸ Por. *Organizacja pracy biurowej*, red. E. Mitura, Warszawa 2013, s. 13.

¹⁹ *Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej*, red. S. Zimorowicz, Częstochowa 1958, s. 53.

²⁰ P. Wolnicki, *Procesy archiwotwórcze w strukturach administracyjnych diecezji częstochowskiej*, Częstochowa 2006, s. 132–137.

Sekretarz był pomocny biskupowi między innymi podczas wizytacji parafii. Jak już wcześniej wspomniano, towarzyszył on ordynariuszowi podczas wszelkich czynności wizytacyjnych i sprawował pieczę (wraz z dziekanem – pod którego zwierzchnictwem była parafia) nad prawidłowym ich przebiegiem. Czuwał nad pieczęcią biskupią oraz sporządzeniem dokumentacji wizytacyjnej, a wcześniej współuczestniczył w analizie zapisów z poprzedniej wizytacji i ocenie stopnia wykonania przez proboszcza poleconych po niej zaleceń. Kapelan-sekretarz organizował również przebieg spotkań biskupa podczas wizytacji parafii. Wiązało się to z ustaleniem kolejności i czasu rozmów z różnymi grupami zamieszkującymi daną parafię. W niektórych przypadkach sekretarz także troszczył się o odpowiednią organizację wizyt biskupa w różnorakich miejscach na terenie wizytowanej parafii, jak na przykład w kaplicach, kościołach filialnych, cmentarzach, szkołach czy szpitalach. Organizacja przebiegu trasy wyjazdów biskupa i ewentualne omawianie jej z kierowcą również spoczywała na barkach sekretarza. Był on dyspozycyjny do wykonywania wszelkich doraźnych poleceń biskupa. Znamionnym przykładem postrzegania roli kapelana biskupiego w diecezji częstochowskiej był sposób określania tej funkcji w dokumentach arcybiskupa Stanisława Nowaka, gdzie łączy on urząd ten z funkcją sekretarza w często powtarzającym się sformułowaniu „mój kapelan i osobisty sekretarz”²¹. Należy zauważyć również, iż od czasów bp. Stefana Bareły w domu biskupim pracowała sekretarka. Wyręczała ona kapelana-sekretarza w podstawowych czynnościach związanych z funkcjonowaniem sekretariatu, jako centrum informacyjnym. Do jej obowiązków obok udzielania informacji, należało przyjmowanie telefonów i korespondencji (w późniejszym okresie odpowiadania na maile) oraz pilnowanie terminowości pism i ich ekspedycja. Prowadzenie terminarza biskupiego należało w dalszym ciągu do prerogatyw kapelana-sekretarza²².

Od czasu objęcia rządów Archidiecezji Częstochowskiej przez obecnego arcybiskupa Wacława Depo (2012–) zauważyć można nową praktykę administracyjną w odniesieniu do powierzania ról należących niegdyś w Kościele częstochowskim do kapelana i sekretarza biskupiego. Otóż zanikła formalna nominacja na kapelana biskupiego, który nie ma umocowania w kanonach prawa powszechnego i partykularnego, gdyż w jego kompetencjach nie leży opieka duszpasterska nad biskupem czy pracownikami domu biskupiego. Przy biskupie diecezjalnym wciąż jednak funkcjonuje sekretariat. Jest w nim zatrudniona sekretarka i sekretarz, który jednocześnie jest notariuszem kurii metropolitalnej.

²¹ Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, *Dekret nominacyjny na kapelana ks. J. Wątroby, Dekret nominacyjny na kapelana ks. A. Przybylskiego*.

²² *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978*, red. J. Związek, Częstochowa 1978, s. 36; *Rocznik Diecezji Częstochowskiej 1988*, Częstochowa 1988, s. 18; *Rocznik Archidiecezji Częstochowskiej A.D. 1997*, Częstochowa 1997, s. 21; P. Wolnicki, op. cit., s. 135–137.

Taka sytuacja staje się bardziej korzystna dla usprawnienia pracy biskupa diecezjalnego oraz lepiej odpowiada wymogom efektywności duszpasterskiej rządcy Kościoła partykularnego²³. Administracja domu biskupiego została przekazana ekonomowi diecezjalnemu. Sekretarz nadal jednak asystuje biskupowi podczas nabożeństw liturgicznych, gdy wymagają tego okoliczności, co nie jest jednak jego formalnym obowiązkiem, lecz wynika ze służebnej roli kapłaństwa.

Zakończenie

W XX stuleciu biskupi mianowali swoich kapelanów, choć brak wyraźnego ich umocowania przez prawodawcę kościelnego. Podstawowym ich zadaniem było asystowanie biskupowi podczas celebracji, opieka duchowa nad pracownikami domu biskupiego, troska o dom i kaplicę biskupią. W praktyce coraz częściej zauważa się jednak zanik stanowiska kapelana i przejmowanie jego obowiązków przez inne osoby, m.in. osobistego sekretarza, ceremoniarza diecezjalnego, ministrantów czy ekonoma diecezjalnego.

Z kolei obowiązek rezydencji biskupów w diecezji, który w polskiej rzeczywistości pojawił się jako stała praktyka dopiero od czasów zaborów, a także zmiana stosunków społecznych spowodowały zanik kancelarii nadwornej i zatrudnionych w niej osób. Zmieniło to zatem pozycję sekretarza biskupa. Po Soborze Watykańskim II bowiem, ewolucja funkcji publicznej biskupa diecezjalnego, przede wszystkim jako pasterza diecezji, spowodowała, że podstawowego znaczenia nabrała kancelaria kurii, jako zespół osób i urzędów pomagających biskupowi realizować jego misję pasterską. Biskupi mianują jednak swoich osobistych sekretarzy, podobnie jak inni kierownicy różnych podmiotów w administracji publicznej i prywatnej. Do ich obowiązków należą przede wszystkim czynności organizacyjno-techniczne związane z służbowymi podróżami biskupa, gdy funkcjonowaniem sekretariatu w siedzibie biskupa – domu biskupim zajmuje się często jeszcze dodatkowo zatrudniany pracownik (sekretarz, sekretarka). Dla efektywności zarządzania Kościołem partykularnym, a przede wszystkim sprawnego upowszechniania decyzji wyrażanych w formie pisemnej (na *cito*), osobisty sekretarz bywa mianowany zarazem notariuszem kurii, uwierzytelniając, np. poza godzinami urzędowania kancelarii kurii lub w dni wolne od pracy, pisma i dokumenty wystawiane osobiście przez biskupa lub przygotowywane przez jego sekretariat.

²³ Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, *Dekret nominacyjny ks. M. Trojanowskiego*; *Częstochowski informator archidiecezjalny* nr. 6/2017, Częstochowa 2017, s. 3.

Kapelani i Sekretarze Ordynariuszy Diecezji i Archidiecezji Częstochowskiej

Ordynariusze Częstochowscy	Kapelani i sekretarze oraz lata ich posługi
Bp Teodor Kubina	ks. Edward Banaszkiewicz (1950–1951)
Bp Zdzisław Goliński	ks. Stefan Bareła (1951–1954) ks. Władysław Gołąb (1954–1963)
Bp Stefan Bareła	ks. Ksawery Sokołowski (1965–1968) ks. Marian Mikołajczyk (1968–1984)
Abp Stanisław Nowak	ks. Marian Mikołajczyk (1984–1985) ks. Jan Wątroba (1985–1994) ks. Andrzej Przybylski (1994–1998) ks. Janusz Wojtyła (1998–2011)
Abp Wacław Depo	ks. Mariusz Trojanowski (2012–)

Źródło: oprac. własne na podstawie dekretów nominacyjnych.

Bibliografia

Akty prawne

Codex iuris canonici, Romae 1917.

Pierwszy Synod Diecezji Częstochowskiej, red. S. Zimorowicz, Częstochowa 1958.

Kodeks Prawa Kanonicznego, Warszawa 1983.

II Synod Diecezji Częstochowskiej, red. Z. Wajzner, Częstochowa 1987.

Źródła archiwalne

Kancelaria Kurii Metropolitalnej w Częstochowie:

Dekret nominacyjny na kapelana ks. J. Wątroby,

Dekret nominacyjny na kapelana ks. A. Przybylskiego,

Dekret nominacyjny ks. M. Trojanowskiego

Źródła drukowane

Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1951, Częstochowa 1951.

Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1958, Częstochowa 1958.

Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, Poznań 1968.

Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1968, Częstochowa 1968.

Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978, red. J. Związek, Częstochowa 1978.

Rocznik Diecezji Częstochowskiej 1988, Częstochowa 1988.
Rocznik Archidiecezji Częstochowskiej A.D. 1997, Częstochowa 1997.
Częstochowski informator archidiecezjalny nr. 6/2017, Częstochowa 2017.

Opracowania

- Bączkiewicz F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1957.
- Dyduch J., *Kancelaria kurii diecezjalnej*, [w:] *Struktura i zadania kurii diecezjalnej*, red. J. Krukowski, K. Warchalowski, Warszawa 2003.
- Encyklopedia kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego*, t. 9, red. M. Nowodworski, Warszawa – Płock 1873–1911.
- Podręczna encyklopedia kościelna*, t. 8, red. Z. Chełmicki, Warszawa 1904–1913.
- Encyklopedia katolicka*, t. 8, red. F. Gryglewicz, J. Walkusz, Lublin 1976–2014.
- Kossowski S., *Kapłani współpracownicy biskupa w świetle soborowych uchwał*, „Prawo Kanoniczne” 1971, 14/1–2.
- Nawrocki S., *Rozwój form kancelaryjnych na ziemiach polskich od Średniowiecza do końca XX wieku*, Poznań 1988.
- Organizacja pracy biurowej*, red. E. Mitura, Warszawa 2013.
- Umiński J., Urban W., *Historia Kościoła*, t. 1–2, Opole 1959.
- Wolnicki P., *Procesy archiwotwórcze w strukturach administracyjnych diecezji częstochowskiej*, Częstochowa 2006.
- Wyczawski H.E., *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 2013.

Functions and tasks of the chaplains and secretaries of the diocesan bishops (on the example of the Częstochowa archdiocese)

Summary

This article on the example of the Archdiocese of Częstochowa discusses the legal status and tasks of the chaplain and secretary of the diocesan bishop. Its aim is to show the function of one of the closest collaborators of the bishop in the history of the church administration. Hence the genesis of the chaplain derived from the Middle Ages has been shown. The concept of the chaplain was presented, in order to move on to a review of the regulations regarding the chaplain in the ecclesiastical universal and particular law. Next, the legal status and tasks of the bishop's secretary were analyzed.

Keywords: bishop, chaplain, archdiocese of Częstochowa, master of ceremonies, secretary, the canon law.